

MNHMH

ENDRE VON IVÁNKA

(24 Σεπτεμβρίου 1902 - 6 Δεκεμβρίου 1974)

ΚΑΙ ΑΙ ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΓΝΩΜΑΙ ΑΥΤΟΥ

*«εἰ δὲ πλοῦτός ἐστιν ἐπιθυμητὸν κτῆμα ἐν βίῳ,
τί σοφίας πλουσιώτερον τῆς τὰ πάντα ἐργαζομένης»;
(Σοφ. Σολομ. 8,5)*

Υ Π Ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΙΟΝΗ

Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Α'.

1. Φωνὴν συνειδήσεως ἐκπληρῶν καὶ καθήκοντος διπλοῦ ἐπιταγῇν, χαράσσω τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς μ ν ή μ η ν ἐνὸς ἐκλεκτοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐξαιρέτου τῆς βυζαντινολογικῆς ἐπιστήμης θεράποντος, τοῦ Endre von Ivánka. Ἐγνώρισα τὸν ἄνδρα εἰς διεθνῇ συνέδρια. Πολλάκις ἀντηλλάσσομεν ἐπιστολάς καὶ πάντοτε ἐπὶ θεμάτων ἐπιστημονικῶν. Πρὸ δεκαετίας, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, προσκληθεὶς νὰ συμμετάσχω εἰς Συνέδριον ἐν Graz τῆς Αὐστρίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου ὀργανωθὲν καὶ κωλυόμενος νὰ μεταβῶ, συνέστησα νὰ κληθῇ ἀντ' ἐμοῦ ὁ ἀοίδιμος Καθηγητῆς Γεώργιος Μέγας, λόγῳ καὶ τοῦ λαογραφικοῦ κυρίως χαρακτῆρος τῶν θεμάτων τοῦ Συνεδρίου. Κατωτέρω δίδω εἰς τὴν δημοσιότητα ἐν τε τῷ πρωτοτύπῳ καὶ ἐν μεταφράσει ἐπιστολὴν πρὸς ἐμὲ τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός, ἀφορῶσαν εἰς τὸ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον καὶ πολὺ συζητούμενον πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν ἀγίων ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τὴν λύσιν τοῦ ὁποίου προσεπάθησα νὰ παρᾶσχω διὰ τοῦ ἔργου μου: Die Slawenapostel Kyrillos und Methodios und die Basilika des Hl. Demetrios von Thessalonike. Ein Beitrag zur Klärung der Familie dieser Heiligen und eine Deutung gewisser Mosaiken und Aufschriften des «Hl. Demetrios von Thessalonike». Athen 1969 (γερμανικὴ μετάφρασις μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου εἰς ἓνα τόμον). Τὰ συμπεράσματα τῆς μελέτης μου πολλοὶ διακεκριμένοι ἐπιστήμονες ἐθεώρησαν λίαν ἀξιόλογα — Marcel Richard, Runciman, Moravcick, Dujcev, Pertusi, Carile, Schirò, Rudolf Müller, Hélène Ahrweiler, Dvornik, Anastos, Giuseppe Rossi Toibbi, Geanacoplos, καὶ τινες τῶν Ἑλλήνων, ὥς

π.χ. Λαούρδας, Καραγιαννόπουλος, "Αγγ. Προκοπίου, Πρέσβυς Βύρων Θεοδωρόπουλος, Γ. Μ. Παναγιωτόπουλος, Άνδρ. Καραντώνης, Παν. Πιπινέλης, Παν. Πουλίτσας κ.ά., τῶν ὁποίων τὰς γνώμας ἐλπίζω νὰ δημοσιεύσω ἄλλοτε. Δὲν ἔλλειψαν ὅμως καὶ αἱ ἀμφισβητήσεις, ἀλλ' ἄνευ βαθυτέρας ἐγκύψεως εἰς τὰ πολύπλοκα προβλήματα, τὰ συνδεόμενα μὲ τοὺς ἐνδόξους τούτους ἱεραποστόλους καὶ τὴν ὅλην ἐποχὴν των καὶ ἅτινα εὐρίσκουν πλήρως ἀνταπόκρισιν εἰς τὰς ἀναπτυσσομένας διὰ τῆς ἀνωτέρω μελέτης ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς θέσεις. Ὡς πρὸς τὰς ἀναχρονιστικὰς θέσεις τοῦ I h o r S e v c e n k o, On the social background of Cyril and Methodius, Studia Palaeoslovenica, Academia Praha 1971, p. 341-351, θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἄλλοτε.

2. Πρὶν ἢ δώσω εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κατ' ἐξοχὴν σλαβολόγου E n d r e v. I v á n k a, τοῦ πράγματι διακεκριμένου τούτου ἐπιστήμονος, ἡ ἀπροκατάληπτος γνώμη τοῦ ὁποίου ἐπὶ τοῦ ὅλου προβλήματος τῶν ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων, ἀποδεικνύει τὴν τε ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν εὐθυκρισίαν τοῦ ἀνδρός, ὁρθότερον θεωρῶ νὰ εἴπω τὰ περὶ αὐτοῦ ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ. Ὁ I v á n k a ἐγεννήθη τῇ 24 Σ/βρίου 1902 ἐν Βουδαπέστη. Κατήγετο ἐξ εὐγενοῦς οἴκου. Ὁ πατὴρ του, ὀνόματι Emmanuel Ivánka ἐχρημάτισε μέλος τῆς Οὐγγρικῆς Βουλῆς, ἀνυψωθείς μάλιστα εἰς τὴν ὑψίστην πολιτικὴν θέσιν τοῦ Πρωθυπουργοῦ. Οὗτος μετὰ πενταετῇ συζυγικὸν βίον διεζεύχθη τὴν σύζυγόν του L. Schaukal, ἥτις παραλαβοῦσα τὸν μικρὸν υἱὸν τῆς E n d r e, ἤλθεν ἐν ἔτει 1907 καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Βιέννῃ, ἀναλαβοῦσα τὴν μέριμναν τῆς ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως τοῦ τέκνου τῆς. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ὁ νεαρὸς I v á n k a ἐν τῷ ἐν Βιέννῃ Κολλεγίῳ τῶν Βενεδικτίνων μοναχῶν. Δυστυχῶς κακῇ τῇ μοῖρᾳ ἀφηρπάσθη ἐκ τῆς ζωῆς ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐν ἔτει 1915. Ὁ ὀρφανὸς πλέον E n d r e συνέχισεν ἐν τῷ Κολλεγίῳ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, μεθ' ἣν ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Θεολογίας. Ἐν τῷ Κολλεγίῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκ παραδόσεως οἱ τρόφιμοι ἐπεδίδοντο εἰς σοβαρὰς θεολογικὰς μελέτας, ἀνεπτύχθη καὶ εἰς τὸν νέον I v á n k a ἡ ἐφεσις νὰ χειροτονηθῇ ἱερεὺς, μεταστὰς μάλιστα ἐκ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, εἰς ὃν ἀνῆκε καὶ ὁ πατὴρ του, εἰς τὸν Καθολικισμόν ἐν ἔτει 1920. Ἀλλὰ ταχέως ἐσβέσθη ὁ ἀρχικὸς ζῆλος. Ἐγκαταλείψας τὸ Κολλέγιον, ἐγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Παν/μίου τῆς Βιέννης, ἐπιδοθείς μετὰ ζήλου εἰς τὴν σπουδὴν τῆς κλασσικῆς Φιλολογίας, τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας καὶ μάλιστα τῆς Πλατωνικῆς. Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος ὠδηγήθη εἰς ἱστορικὰς μελέτας, ἐγκύψας ἰδιαίτερος εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς καὶ μάλιστα τοὺς ἐπηρεασθέντας ὑπὸ τῆς Πλατωνικῆς Φιλοσοφίας ἐξέχοντας Ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Ἐν ἔτει 1926 ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου τῆς Βιέννης, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐνυμφεύθη. Τὸ 1933 ἀνεκηρύ-

χθη Ὑφηγητῆς ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου τῆς Βουδαπέστης. Ἐκτοτε ὁ ζῆλος αὐτοῦ διὰ τὴν μελέτην τῆς Βυζαντινῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Μυστικῆς Θεολογίας ἡῤξανεν ἡμέρα τῇ ἡμέρα καὶ περισσότερον. Τὸν χρόνον αὐτοῦ διέθετεν ἐξ ὁλοκλήρου μελετῶν καὶ συγγράφων. Διεμοίραζε τὴν διαμονὴν μεταξὺ Βουδαπέστης καὶ Βιέννης, ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τῶν ὁποίων ἀνεύρισκε τὰ πηγαῖα βοήθηματα διὰ τὰς μελέτας του.

3. Ἐν ἔτει 1940 ἐκλήθη νὰ διδάξῃ ὡς Καθηγητῆς ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς κλασσικῆς Φιλολογίας εἰς τὸ νεοῖδρυθὲν Πανεπιστήμιον τοῦ Klausenburg (Cluj), πόλεως τῆς Τρανσυλβανίας. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξελέγη καὶ μέλος τῆς ἐν Βουδαπέστη Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Αἱ διὰ τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου ἐπεληθῶσαι ἀναταραχαὶ καὶ μεταβολαί, ὑπεχρέωσαν τὸν Καθηγητὴν I v á n k a νὰ ἐπιστρέψῃ ἐν ἔτει 1944 εἰς Βιέννην, τὴν τόσον ποθητὴν δι' αὐτὸν πόλιν τῆς νεότητός του, τὴν καὶ δευτέραν πατρίδα αὐτοῦ. Ἐνταῦθα διωρίσθη ὡς ἐντεταλμένος ἔκτακτος Καθηγητῆς τῆς κλασσικῆς Φιλολογίας ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Παν/μίου. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1947 ἐδίδασκε Κλασσικὴν Φιλολογίαν ὡς ἔκτακτος Καθηγητῆς ἐν τῷ Παν/μίῳ τοῦ Graz. Τὸ ἔτος 1961 ὠνομάσθη τακτικὸς Καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας καὶ τῶν πνευματικῶν Ἐπιστημῶν (Φιλοσοφίας καὶ Μυστικῆς Θεολογίας τοῦ Βυζαντίου). Ἐν ἔτει 1969 ἀποχωρήσας τῆς ἐν τῷ Παν/μίῳ τοῦ Graz ὑπηρεσίας, λόγῳ ὀρίου ἡλικίας, ἐλθὼν ἔμεινεν ἔκτοτε ἐν Βιέννῃ, μελετῶν καὶ συγγράφων, μέχρις οὗ ὁ θάνατος ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν παραγωγὴν τοῦ διακεκριμένου τούτου Βυζαντινολόγου, τῇ 6ῃ Δεκεμβρίου 1974.

4. Ὁ I v á n k a ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἐπεδείξατο, ὡς εἵπομεν, διὰ τὰς Βυζαντινὰς σπουδὰς. Ἐπρωτοστάτησε μάλιστα εἰς τὴν Ἱδρυσιν ἐν Αὐστρίᾳ Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἐκλεγείς καὶ Πρόεδρος. Ἀπὸ τῆς πρώτης δημοσίας ἐμφανίσεως τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν του ἐξετιμήθη οὗτος διὰ τε τὸ βάθος, τὴν φιλογοικίαν του κατάρτισιν, τὴν εὐρυμάθειαν καὶ τὴν ἀντικειμενικὴν κρίσιν του. Ἐπὶ μίαν ὄλην τριακονταετίαν ἐνησχολήθη εἰς βάθος μὲν τὰ προβλήματα Ἀριστοτελισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ. Αἱ μελέται του ἀποδεικνύουν ὅτι οὗτος ἦτο κάτοχος τῆς Σκέψεως τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων Φιλοσόφων. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡδυνήθη νὰ τάμῃ νέας ἀτραποὺς ἐρεύνης καὶ συγκριτικῆς κατανοήσεως τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τῶν Ἑλλήνων Θεολόγων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τοῦ Βυζαντίου. Ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Σκέψεως ὀρμηθεὶς, κατέληξεν εἰς τοὺς μεγάλους Καππαδόκας τοῦ Δ' αἰῶνος, καταδείξας πρῶτος τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Π ο σ ε ι δ ω ν ί ο υ ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Β α σ ι λ ε ί ο υ. Ἀκολουθῶν τὰ ἱστορικὰ στάδια τῆς ἐπιδράσεως τῆς Πλατωνικῆς Φιλοσοφίας ἔφθασεν εἰς τὸν Γ ρ η γ ὀ ρ ι ο ν Ν ὕ σ σ η ς. Ἐκ δὲ τῆς Ἀριστοτελικῆς Κατηγορικῆς Λο-

γικής ὡδηγήθη εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Βυζαντινῆς Θεολογικῆς Σκέψεως καὶ μάλιστα τῆς Μυστικῆς Θεολογίας. Ἐκ τοῦ κύκλου δὲ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μελετῶν τοῦ προῆλθεν ἡ ἀξιόλογος μελέτη αὐτοῦ «Ἑλληνικά καὶ Χριστιανικά στοιχεῖα εἰς τὴν πρώτην Βυζαντινὴν πνευματικὴν ζωὴν» (Βιέννη 1948).

5. Ἦτο φυσικόν, ἐν τῇ πορείᾳ τῶν φιλοσοφικῶν τοῦ ἀναζητήσεων, νὰ γνωρίσῃ ὁ *I v ā n k a* καὶ τὸ ἔργον τοῦ *Ψευδο-Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου*, οὗτινος τὸ μεγαλειῶδες πλατωνικὸν πνεῦμα ἀναπτυχθὲν διὰ καθαρᾶς πλατωνικῆς σκέψεως, καὶ μάλιστα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Νέον Πλατωνισμόν, μεγίστην ἥσκησεν ἐπίδρασιν καθ' ὅλην τὴν βυζαντινακὴν περίοδον. Μάλιστα διὰ τῆς Σχολαστικῆς Θεολογίας τῆς Δύσεως ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ἐκυριάρχει καὶ ἐπὶ τῆς θεολογικῆς σκέψεως τῶν Δυτικῶν Θεολόγων. Ὁ *I v ā n k a* ἐδημοσίευσεν πολλὰς μικροτέρας μελέτας περὶ τῶν πλατωνικῶν καὶ θεολογικῶν ιδεῶν τοῦ *Ψευδο-Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου*. Ἐν ἔτει 1958 μετέφρασε καὶ τὸ «Περὶ θεῶν ὀνομάτων» («*De divinis nominibus*») ἔργον τοῦ *Ψευδο-Διονυσίου* καὶ δι' ὥρας καὶ λίαν κατατοπιστικῆς εἰσαγωγῆς ἐξήγησε πάντα τὰ ἐκ τοῦ ἔργου γεννώμενα προβλήματα. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ εὐρυμαθοῦς τούτου ἐπιστήμονος ἐστρέφετο εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ πολιτιστικὰ καὶ πνευματικὰ προβλήματα τῆς Ἀρχαιότητος ἦσαν τὰ αὐτὰ καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν των διαδρομὴν μέχρι καὶ τοῦ Μέσου Αἰῶνος. Πολυάριθμοι καὶ πολύπλευροι εἶναι αἱ ἐπὶ μέρους μελέται καὶ διατριβαί του. Σύντομοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ πρωτότυποι, προσάγουν πάντοτε νέας ιδέας πρὸς διαλεύκανσιν τῶν ἐμφανιζομένων προβλημάτων. Ἡ κλασσικὴ Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότης, ὡς πολλάκις ἐσημειώσαμεν, τὸ Βυζάντιον, ἡ Δύσις, ἡ Οὐγγαρία, ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Ῥώμην, ἀπετέλουν κυρίου ἐνδιαφέροντος θέματα ἐρεύνης διὰ τὸν διακεκριμένον τοῦτον ἐπιστήμονα. Ἐν τέλει, ἐπιθυμῶ καὶ τοῦτο νὰ ἐξάρω. Ὁ *I v ā n k a* ἐνησχολήθη ἰδιαιτέρως καὶ μὲ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ὁριγενισμοῦ, τὴν ἱστορίαν τῶν ιδεῶν τοῦ ὁποῦ ἐξέθεσε διὰ συντόμου ἄρθρου ἐν τῷ Βυζαντινῷ Δελτίῳ (B. Z. 44 (1951) 291-303: «*Zur geistesgeschichtlichen Einordnung des Origenismus*»). Μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον, συνεπῆς καὶ πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ χαρὰ χθεῖσαν γραμμὴν ἐρεύνης καὶ ἀναζητήσεως ιδεῶν τῆς Ἀρχαίας κλασσικῆς φιλοσοφικῆς Σκέψεως καὶ ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τῶν Βυζαντινῶν Μυστικῶν Θεολόγων, ὡδηγήθη καὶ εἰς τὸν *Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν* (580—Αὐγ. 662), τὸν *Νικόλαον Καβάσιλαν* (1320-1391;) καὶ τοὺς Ἡσυχαστὰς τοῦ ἰδ' αἰῶνος. Ἐπιδράσεις μορφῶν ἐν τῇ διατυπώσει τῶν δογματικῶν ὅρων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Νέου Πλατωνισμοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων, ἀνεύρισκε ὁ *I v ā n k a*. Οἱ Καππαδόκαι Πατέρες ἠδυνήθησαν, κατ' αὐτόν, νὰ μετατρέψουν τὰς Πλατωνικὰς Ἰδέας εἰς καθαρῶς χριστιανικὰς καὶ νὰ εἰσηγηθοῦν τὴν ἀληθῆ Μυστι-

κὴν Θεολογίαν, ἐνῶ αἱ αἱρέσεις ἤντλουν κυρίως ἐκ τοῦ νέου Πλατωνισμοῦ, ὅστις καὶ ὠδήγησε τοὺς αἱρετικούς εἰς διάστροφον θεώρησιν τῶν χριστιανικῶν Ἀρχῶν. Ὁ Endre von Ivánka ὑπῆρξεν οὐ μόνον θεωρητικός, ἀλλὰ καὶ ἐρευνητὴς μετὰ κρίσεως καὶ βάθους. Ἀποδεικνύεται δὲ ἀληθὴς λάτρης τῆς Ἑλληνικῆς Σκέψεως, τῆς Ἑλληνικῆς Πατερικῆς Θεολογίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐν τέλει θὰ σημειώσωμεν τοὺς τίτλους τῶν μελετῶν του, ἐξ ὧν πολλαί, καίτοι σύντομοι καὶ περιεκτικά, ὅμως δὲν στεροῦνται πρωτοτυπίας καὶ βάθους.

6. Καὶ νῦν δίδομεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν λίαν ἀξιοπρόσεκτον ἐπιστολὴν του περὶ τοῦ ἔργου ἡμῶν: «Die Slawenapostel Kyrillos und Methodios...».

B'.

Δημοσιεύομεν ἐν πρώτοις τὸ γερμανικὸν κείμενον, ἔχον οὕτω:

Wien, den 29.3.1973

Sehr verehrter Herr Kollege!

Sie haben mir seinerzeit Ihr Buch über «Die Slawenapostel Kyrillos und Methodios und die Basilika des Hlg. Demetrios von Thessalonike» (1969) geschickt, und ich habe Ihnen damals gedankt, aber noch nicht seine eigentliche Bedeutung ermessen. Erst bei der Vorbereitung eines Vortrags «Byzanz, Mähren und Salzburg», den ich am 6.3.1973 in Salzburg hielt, wurde mir klar, dass Ihr Buch und Ihre Feststellungen erst verstehen lassen, warum Photios die Tätigkeit der Brüder in Mähren so wenig unterstützt (S. 89 Ihres Buches) und eher froh war, die Brüder von Konstantinopel wegzuhaben, und auch nichts zur Hebung ihrer hierarchischen Stellung tat (Cibulka hat in seinem Buch über die Slawenapostel auch darauf hingewiesen, dass Rastislav und Kocaleher enttäuscht darüber waren, dass Photios ihnen nicht einen Bischof gesandt hatte), und ich habe auch in meinem Vortrag darauf hingewiesen, dass das, was in der slawischen Vita Cyrilli über das Gespräch Cyrillos mit dem Gesandten der Chazaren, und später mit dem Chagan selbst, im 9. Kapitel gesagt wird (S. 72-73 im Band: «Zwischen Rom und Byzanz» Nr. I, der «Slawischen Geschichtsschreiber» des Verlags Styria), eine Art Loyalitätserklärung des Cyrillos gegenüber

der Dynastie von Amorion war, damit man nicht glauben solle, dass Cyrillos wegen seiner Verwandtschaft mit den durch die Amorier und Photios beiseitegeschobenen, bilderfreundlichen Persönlichkeiten irgendwelche subversiven Pläne gegen Michael III. hege.

Ich danke Ihnen also nochmals für die grosse Hilfe, die mir Ihr Buch für das Verständnis der Situation bei Entsendung der Slawenapostel bedeutet hat, und grüsse Sie herzlich als

Ihr ergebener
(gez.) E. v. Ivánka

P.S.

Es ist jetzt (1971) das ganze, auf die Missionstätigkeit der Brüder bezügliche Urkundenmaterial im «Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaccicus» veröffentlicht worden. Ich entnehme daraus, dass 870 der damalige Erzbischof von Salzburg sogar mit der Reitpeitsche (flagellum equinum) auf Methodios losgegangen ist, wofür ihn der Papst sehr tadelt. Mit Recht!

Ἰδοὺ νῦν καὶ ἡ μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τῆς πολλὰ σημαίνουσας ἐπιστολῆς. Βιέννη, 29-3-1973.

Βιέννη, 29.3.1973

Ἀξιότιμε κ. Συνάδελφε,

Ὅτε πρὸ καιροῦ ἔλαβον τὸ βιβλίον σας περὶ τῶν «Ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τῶν Ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων καὶ τῆς Βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης» (1969), καὶ σᾶς ἡδυναρτίστησα τότε, δὲν εἶχον ἀκόμη ὑπολογίσει τὴν ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα αὐτοῦ. Τὸ πρῶτον κατὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς Διαλέξεως «Τὸ Βυζάντιον, ἡ Μοραβία καὶ τὸ Σαλτσβοῦργον», ἡ ὁποία ἐγένετο τὴν 6ην Μαρτίου 1973 ἐν Σαλτσβοῦργῳ, ἤρχισα νὰ κατανοῶ καὶ ἐκ τῶν διαπιστώσεών σας, διατὶ ὁ Φώτιος εἶχεν ὑποστηρίξει τόσον ὀλίγον τὴν δοῶσιν τῶν δύο ἀδελφῶν ἐν Μοραβίᾳ (σ. 89 τοῦ βιβλίου σας) καὶ ἦτο μᾶλλον εὐχарιστημένος ὁδτος νὰ ἔχη μακρὰν τοῦς ἀδελφοῦς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ διατὶ δὲν προέβη εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἱεραρχικῆς αὐτῶν θέσεως (ὁ Cibulka ὑπέδειξε τοῦτο εἰς τὸ βιβλίον τον περὶ τῶν Ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων καὶ οἱ Rastislav und Koral ἦσαν μᾶλλον ἀπογοητευμένοι ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Φώτιος δὲν εἶχε στείλει εἰς αὐτοὺς ἓνα ἐπίσκο-

πον)! Καὶ εἰς τὴν διάλεξίν μου ὑπέδειξα ἐπίσης ὅτι ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν σλαβικήν *vita Cyrilli* κειμ. Θ' περὶ τῆς συνδιαλέξεως τοῦ Κυρίλλου μετὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Χαζάρων καὶ ἀργότερον μετ' αὐτοῦ τοῦ Χαγάνου (σ. 72-73 τοῦ τόμου: *Zwischen Rom und Byzanz*) Nr. I. der «Slawischen Geschichtsschreiber», Verlag Styria), ἦσαν εἰδός τι δηλώσεως περὶ τῆς φιλοβασιλικῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Κυρίλλου εἰς τὴν Δυναστείαν τοῦ Ἀμορίου καὶ ἵνα μὴ πιστεύσῃ κανεῖς, ὅτι ὁ Κύριλλος, λόγῳ τῆς συγγενείας του μετὰ τῶν τοῦ οἴκου τοῦ Ἀμορίου καὶ τοῦ Φωτίου ἀπεμακρύνθησαν, αἱ εἰκονόφιλοι δὲ προσωπικότητες εἶχον ἀνατρεπτικὰ σχέδια ἐναντίον τοῦ Μιχαήλ Γ'.

Σὰς εὐχαριστῶ λοιπὸν καὶ πάλιν διὰ τὴν μεγάλην βοήθειαν, τὴν ὁποίαν μοι παρέσχε τὸ βιβλίον σας διὰ τὴν κατανόησιν τῆς καταστάσεως κατὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν Ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων καὶ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει, καὶ σὰς χαιρετῶ ἐγκαρδίως.

Ὑμέτερος (ὕπογραφή)

Y. F. Im Jahre 1971 im «Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaccicus», ἔχει ἤδη δημοσιευθῇ ὅλη ἡ ὅλη τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἱεραποστολικὴν δράσιν τῶν δύο ἀδελφῶν. Ἐξ αὐτῶν παραλαμβάνω τὴν εἰδησιν, ὅτι τὸ 870 ὁ τότε Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Σαλτσβούργου, πλήρης ἀγανακτήσεως, ἐφώρμησε μετὰ μαστιγίου ἱππασίας (*flagellum equinum*) κατὰ τοῦ Μεθοδίου, ἐξ αἰτίας δὲ τούτου καὶ ὁ Πάπας ἐπέτιμψε τοῦτον πολὺ. Δικαίως!)

Ἀπῆντησα εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν εὐχαριστῶν καὶ συγχαίρων διὰ τὴν ὀρθότητα τῆς κρίσεως καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα, μεθ' ἧς ἔκρινε τὴν περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου μελέτην μου. Ἀμα τῇ λήψει τῆς εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς μου, ὁ διακεκριμένος βυζαντινολόγος ἐπιστήμων ἀπῆντησε τῇ 5 Ἰουνίου 1973, ἐπαναλαμβάνων καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ περίπου, ἅτινα διετύπωσε καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ του. Γράφει λοιπὸν καὶ πάλιν πρὸς ἐμέ: «Ἐπίσης ἐπιθυμῶ νὰ σὰς εὐχαριστήσω καὶ πάλιν καὶ νὰ σὰς συγχαρῶ διὰ τὸ ἔργον σας περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ νὰ σὰς ἐπιβεβαιώσω πάλιν διὰ τὴν τὴν τὴν μεγάλην σπουδαιότητά, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐξακριβώσεις σας περὶ τῶν ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων»!

Συμπέρασμα. Καὶ ἐκ τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐπιστολῶν τούτων πᾶς τις ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀντικειμενικὴν κρίσιν τοῦ διακεκριμένου

τούτου ἐπιστήμονος, ἐπὶ ἐνὸς θέματος, ἐνδιαφέροντος πολλαπλῶς τὴν ὅλην πολιτικὴν, ἐκκλησιαστικὴν καὶ διπλωματικὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου οὐ μόνον διὰ τὸν Θ' αἰ., ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἐξέλιξιν τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας καὶ τῶν βασιλευσάντων οἰκῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἀναλύων τις τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν τοῦ αἰοδίδμου τούτου ἀνδρός, συνάγει τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα: α) Ὁ *Εὐδρέων Ἰβάνκα* ἀναγνώσας μετ' ἐπιστάσις τὴν μελέτην περὶ *Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου*, ἀναγνωρίζει τὴν «σπουδαιότητα» τοῦ βιβλίου. β) Δέχεται τὰς «διαπιστώσεις» περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ *Φωτίου* ἔναντι τῶν εὐγενῶν ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων. γ) Δέχεται ὅτι πράγματι ὁ *Φώτιος* ἦτο εὐχαριστημένος, ἔχων τοὺς δύο ἀδελφοὺς μακρὰν τῆς πρωτεύουσας. δ) Ἐκ τοῦ Θ' κεφ. τοῦ «*Βίου τοῦ Κυρίλλου*» συνάγει τὸ συμπέρασμα, ὅπερ διατυπῶνται καὶ ἐν τῇ μελέτῃ. Ὅτι δηλ. ἐν τῇ συζητήσει τοῦ Κυρίλλου μετὰ τῶν *Χαζάρων* καὶ ὕστερον μετ' αὐτοῦ τοῦ *Χαγάνου* ὁ *Κυρίλλος* ἀπήντησε μετὰ σεμνότητος, ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅτι διάκειται εὐμενῶς ἔναντι τῆς βασιλικῆς νομιμότητος, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ὑποπτευθῇ τις ὅτι λόγῳ τῆς συγγενείας του πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἀμορίου, αἱ ἀπομακρυνθεῖσαι τῆς ἐξουσίας εἰκονόφιλοι προσωπικότητες εἶχον ἀνατρεπτικὰ σχέδια ἐναντίον τοῦ κρατοῦντος αυτοκράτορος *Μιχαήλ Γ'*. ε) Ἀνεπιφυλάκτως διαδηλοῖ ὅτι ἐκ τῆς μελέτης περὶ *Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου* ὠδηγήθη καὶ εἰς τὴν κατανόησιν «τῆς πολιτικῆς καταστάσεως» κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀποστολῆς τῶν ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων. Ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ ἐπιστολῇ του, ἐμμένων εἰς τὰς προτέρας αὐτοῦ θέσεις, ἐκφράζεται ἐπιχαίρων καὶ συγχαίρων «διὰ τὴν τόσῃν *μεγάλην σπουδαίότητα*, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐξακριβώσεις περὶ τῶν ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων». Ὁ ἐξαίρετος οὗτος βυζαντινολόγος ἐπιστήμων ἀποδέχεται ἄνευ ἀμφισβήτησώς τινος καθ' ὁλοκληρίαν τὰ συμπεράσματα τῆς ἡμετέρας περὶ *Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου* μελέτης.

Ἐπίμετρον. Οὐδεμίαν πρόθεσιν ἔχω ν' ἀπαντήσω εἰς ἀντιρρήσεις ἐπιστημόνων τινῶν ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς μελέτης μου. Προτίθεμαι ν' ἀσχοληθῶ εἰδικώτερον περὶ τὸ ἔργον τοῦ *Paul Speck*, *Theodoros Studites Jamben auf verschiedene Gegenstände. Einleitung, kritischer Text, Übersetzung und Kommentar* besorgt von P. Sp. Berlin 1968, σ. XX+340. Προκαταβολικῶς λεχθῆτω ὅτι πρόκειται περὶ ἐξαιρέτου ἀπὸ φιλολογικο-κριτικῆς ἀπόψεως μελέτης. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ περὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς μελέτης μου ἐπ' εὐκαιρίᾳ διατυπούμενα ἢ ἀμφισβητούμενα θεωρῶ λίαν ἀξιοπρόσεκτα, διότι προσέρχονται ἀπὸ ἐπιστήμονα γνωρίζοντα κάλλιον παντὸς ἄλλου τὰ περὶ τοῦ οἴκου τοῦ *Μεθοδίου* *Στουδίου*, τοῦ καθ' ἡμᾶς θείου τῶν ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων *Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου*. Δύο σημεῖα τῆς ὥραίας μελέτης τοῦ *Δρος Paul Speck*

ἐπιθυμῶ ἀπὸ τοῦδε νὰ σημειώσω: α) Τὸ ἐν σ. 52, σημ. 24α, δι' οὗ ὁ σ. θεωρεῖ ὅτι ὁ ἡμέτερος «ἰσχυρισμός», ὅτι σχεδὸν πάντα τὰ Ἐπιγράμματα τοῦ Θεοδώρου ἀναφέρονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀποκλειστικῶς εἰς συγγενικά του πρόσωπα, «εἶναι πράγματι κατ' ἀρχὴν δυνατός, ἀλλὰ φυσικὰ ἀναπόδεικτος». Ἐν τούτοις ἡ ἀρχὴ τῆς «ὀνοματοθεσίας», ἣν ὡς μέθοδον ἡκολουθήσαμεν, ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου «ἰσχυρισμοῦ». Τὸ δεύτερον σημεῖον εἶναι τὸ ἐν σ. 314 συμπερασματικῶς ὑπὸ τοῦ σ. λεγόμενον: «Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἂ δ ὕ ν α τ ο ν, ν' ἀναγνωρίσωμεν τὸν Λ έ ο ν τ α καὶ τὴν Ἀ ν ν α ν ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Θεοδώρου καὶ νὰ φέρωμεν ἐγγύτερον τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν Ἐπιγραμμάτων καὶ ἐπίσης νὰ διαλευκάνωμεν τὸν βίον τοῦ οἴκου τοῦ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἐν Βυζαντίῳ τυπικοῦ». — Ἀλλ' ἐν τούτῳ περιπτώσει καὶ τὰ πρότερον λεχθέντα ὑπὸ τοῦ σ., παρὰ τὴν εὐλογοφανῆ φιλολογικὴν ἐπιχειρηματολογίαν, μεθ' ἱκανῆς δεξιότητις ἀναπτυχθεῖσαν, τίθενται καὶ ταῦτα εἰς ἀμφισβήτησιν.

Ὡς πρὸς τὸ ἄρθρον τοῦ I h o r S e v c e n k o, Trustees for Harvard University, On the social Background of Cyril and Methodius: Studia Palaeoslovenica. Academia Praha 1971, 341-351, ἐλπίζω αἱ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά Περιοδικὰ ἀσχολίαι μου ὡς ὑπευθύνου τούτων διευθυντοῦ, νὰ μοὶ ἐπιτρέψουν ν' ἀσχοληθῶ ἄλλοτε εὐρύτερον. Λεχθῆτω μόνον ὅτι ὁ σ. τοῦ ἁρθρου παραγνωρίζει ἢ παρασιωπᾷ τὰς ἀποδεικτικὰς θέσεις τοῦ D v o r n i k, La vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves macédoniens au IX. siècle. Paris 1926, p. 36, 62, 63 καὶ Les Légendes de Constantin et de Méthode. Prague, 1933, p. 9-10, δι' ὧν καθορίζεται ἡ ἱδρυσις τοῦ «θέματος» Θεσσαλονίκης ἥδη κατὰ τὸ π ρ ῶ τ ο ν ἡ μ ι σ υ τοῦ Θ' αἱ. Ἐπίσης αἱ σχινοτενεῖς ὑποσημειώσεις δὲν ἐνισχύουν τὴν θέσιν τοῦ σ., ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων K y p i λ λ ο υ καὶ M e θ ο δ i ο υ, οὔτε πολλῶ ἤττον τὰ περὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως αὐτῶν, ἐμμέσως, ἐκ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πατρὸς των «δρουγγαρίου», συναγόμενα.

Ὁμολογουμένως καὶ δυσεπίλυτα καὶ εὐλόγους ἀμφισβητήσεις προκαλοῦν τὰ πολὺπλοκα καὶ πολυάριθμα προβλήματα, τὰ συνυφασμένα μὲ τὸν οἶκον καὶ τὴν ὅλην γενεαλογίαν τῶν ἐνδόξων ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων K y p i λ λ ο υ καὶ M e θ ο δ i ο υ. Καὶ τοῦτο, διότι αἱ πρὸ ἡμῶν πηγαὶ δὲν ὁμιλοῦν σαφῶς καὶ καθαρῶς περὶ τούτου. Ἐν τούτοις δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συναχθῇ καὶ τὸ παντάπασιν ἐσφαλμένον συμπέρασμα, ὅτι καὶ οὐδεμίαν ἔνδειξιν παρέχουν αἱ περὶ τούτου πηγαί. Καὶ πιστεύω ὅτι ἡ ἀκολουθηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ μέθοδος ἐρεύνης, μὲ βάσιν τὴν «ὀνοματοθεσίαν» τῶν προσώπων τοῦ οἴκου τῶν ἐνδόξων τούτων ἀνδρῶν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς πηγὰς, μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸν ἀληθῆ στόχον, ὥστε τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεύνης μου διὰ πάντα καλοπροαίρετον συζητητὴν, νὰ μὴ δύνανται νὰ χαρακτηρίζωνται εἴτε ἀναπόδεικτα, εἴτε ἀμφι-

σβητήσιμα καὶ μάλιστα πρὶν ἢ ἐρευνήσῃ τις τὸ θέμα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, εἰς βάθος καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ ἄνευ *a priori* ἀρνητικῆς διαθέσεως.

‘Ο μέλλων’ ν’ ἀσχοληθῇ εὐρύτερον περὶ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν ἐνδόξων ἱεραποστολῶν τῶν Σλάβων, πέρα τῆς ἡμετέρας θέσεως, πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ’ ὄψιν τὰ ἐξῆς σημεῖα: α) Νὰ μελετήσῃ ποῖος ὁ «ἐπαρχος Λέων», ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν αὐτόγραφον κώδικα πιθανῶς τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου ὑπ’ ἀριθ. 1517 τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων. β) Νὰ συμβουλευθῇ τὸ ἐξαίρετον ἔργον τοῦ J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire* (A. D. 802/67). London 1912, ἰδίᾳ σ. 155 σημ. 2 καὶ 156, ἐνθα περὶ τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τοῦ Φωτίου, συμπέπτοντος ἀπολύτως πρὸς τὰ ἡμέτερα συμπεράσματα. Κατόπιν ἂς θέσῃ εἰς ἑαυτὸν τὰ ἐρωτήματα: α) Εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ πατριάρχης Φώτιος δεῖκνυει ἐπαμφοτερίζουσιν πολιτικὴν ἐν τῷ μεγάλῳ προβλήματι τῆς Εἰκονομαχίας; β) Δὲν ἐντυπωσιάζει εὐλόγως τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Φώτιος δέχεται ν’ ἀποσταλῶσιν οἱ δύο ἀδελφοί, Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, εἰς τρεῖς ἐπικινδύνους ἀποστολάς, μάλιστα καθ’ ἣν στιγμὴν ὁ μὲν Κύριλλος ἦτο εἰσέτι νεαρός, ὁ δὲ ἀδελφός του Μεθόδιος ὀλιγομαθής, ὅτε συναπεστάλῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τοὺς Σλαβικοὺς λαοὺς καὶ ἰδίᾳ εἰς Βοημίαν καὶ Μοραβίαν διὰ νὰ κηρύξῃ δῆθεν τὸ Εὐαγγέλιον; γ) Διατί ἄρα γε ὁ Φώτιος δὲν ἀποστέλλει εἰς τοὺς αἰτήσαντας τὴν πρεσβείαν ταύτην Rastislav καὶ Kocall ἕνα ἐπιβλητικὸν Ἐπίσκοπον κύρους καὶ ἀνεγνωρισμένης αὐθεντίας; δ) Δὲν ἐντυπωσιάζει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Πρωθυπουργὸς Θεόκτιστος προσλαμβάνει τὸν νεαρὸν Κωνσταντῖνον — Κύριλλον, τὸν ἐγκαθιστᾷ ὁμοδίαiton καὶ σύνοικον αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ μεριμνᾷ περὶ τῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς αὐτοῦ, ὡς ἐὰν ἦτο υἱός του; Ποῦ ὁ Θεόκτιστος ἄρα γε ἀπέβλεπε; ε) Δὲν ἐντυπωσιάζει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ Γ’, ἐξεκλήρισε κυριολεκτικῶς τὸν οἶκόν του — μητέρα, ἀδελφάς, θεῖους καὶ λοιποὺς εἰκονοφίλους συγγενεῖς του; στ) Καὶ μόνον διὰ τὰ εἰκονοφιλικὰ τῶν αἰσθήματα ἐδίωξε τοὺς συγγενεῖς του τόσον σκληρῶς, ἢ μήπως ἐφοβεῖτο τὴν ἀπαίτησιν τῶν δικαιουμένων, κληρονομικῶς δικαίῳ, ν’ ἀνυψωθῶσιν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, ἐγγονῶν τοῦ βασιλέως Κων/νου Στ’ καθ’ ἡμᾶς; ζ) Τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα — πολιτικά καὶ ἐκκλησιαστικά — ποῖαν ἐρμηνείαν δέχονται πρὸς αἰτιολόγησίν των; η) Τέλος, διερωτᾶται τις, διατί οἱ Βυζαντινοὶ Χρονογράφοι ἀποσιωποῦν παντελῶς τὴν περαιτέρω ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν τῶν δύο ἀδελφῶν παρὰ τοῖς Σλάβοις; Διατί δὲ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Κων/πόλεως παρεγνώρισε τελείως τὴν ἱεραποστολὴν τῶν ἐνδόξων τούτων ἀνδρῶν, οὐδ’ ἐμερίμνησε καὶ μετὰ θάνατον αὐτῶν ν’ ἀναφερθῇ εἰς αὐτοὺς καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν αὐτῶν εἰς «ἁγίους» ὑπὸ τοῦ Πάπα;

Πάντα τὰ ἀνωτέρω σκιωδῶς προβληθέντα ἐρωτήματα, ὀφείλει πᾶς ἀντικειμενικῶς προσβλέπων πρὸς τὸ κύριον πρόβλημα τῆς «καταγωγῆς» τῶν

πράγματι ἀγίων τούτων Ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου νὰ θέσῃ προκαταβολικῶς εἰς αὐτόν, πρὶν ἢ ἀποδυθῇ εἰς τὴν ἀνίχνευσιν καὶ διερεύνησιν ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν. Τότε ἀσφαλῶς θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα περὶ τῆς μελέτης μου, ὅτι αἱ παρασχεθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ, ἂν μὴ ἀποδείξαις, τοῦλάχιστον αἱ περὶ ἐκάστου προβλήματος «ὑποδείξεις» καὶ «ἐνδείξεις» οὐ μόνον φαίνονται εὐλογοφανεῖς, ἀλλὰ καὶ δύνανται ν' ἀπαιτήσουν τὴν εὐεξήγητον ὀρθότητα λύσεως τῶν πολλαπλῶν προβλημάτων, τῶν συνδεομένων μὲ τὰ πρόσωπα τῆς συνταραξάσης τὸ Βυζάντιον ἐπὶ ὅλην σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα Εἰκονομαχίας. Τότε ὑπάρχει καὶ ἡ ἐλπίς νὰ δικαιωθῇ ἡ ἀκολουθηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ μέθοδος ἀνιχνεύσεως τοῦ οἴκου Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρκούντως ἡτιολογημένης ἐκ τῆς ἱστορικῆς παρ' ἡμῖν συνεχείας καὶ πράξεως ὀνοματοθεσίας, ἥτις διὰ τοὺς Δυτικούς, τοὺς δεχομένους πολυωνυμίαν ἐν τῇ βαπτίσει τῶν τέκνων των, φαίνεται περιεργος ἢ καὶ ἀδιανόητος.

Εἶμαι πολὺ εὐτυχής, ὅτι εἷς διακεκριμένος βυζαντινολόγος ἐπιστήμων, ὁ Endre von Ivánka ἀπεδέχθη πλήρως τὰ συμπεράσματα τῆς μελέτης μου. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἔλαβον εἰς χεῖράς των τὸ ἔργον μου, ἐκτὸς τῶν λόγων φιλοφρονήσεως καὶ τῶν εὐχαριστιῶν, δὲν παρέλειψάν νὰ ἐκφράσουν καὶ τὸν θαυμασμόν των ἀκόμη διὰ τὸ ἔργον, ὡς φέρ' εἰπεῖν ὁ γνωστός καὶ διακεκριμένος βυζαντινολόγος Steven Runciman, ὅστις ἐπὶ τῇ λήψει τῆς πρώτης τῶν τριῶν μελετῶν μου, μοι ἔγραψεν εὐχαριστῶν ταῦτα: «Many Thanks for your kindness in sending me your important article of Sts. Cyril and Methodius and the Basilica of St. Demetrios of Thessaloniki. I have read it with great interest and admiration, and am most grateful to you for it»!

Αἱ ἀνωτέρω γραμμαὶ ἐχαράχθησαν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπιμνημοσύνου ἀναφορᾶς μου εἰς ἕνα ἐξαίρετον βυζαντινολόγον ἐπιστήμονα, κύρους διεθνοῦς, γνωρίσαντος τὴν Σκέψιν τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καὶ ἀγαπήσαντος τὴν ἡμετέραν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὅσον ὀλίγοι τῶν Δυτικῶν ἐπιστημόνων. Δὲν μοι ἦτο δυνατόν, τὰ περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ του ἔργου ἐξαίρων, ν' ἀφήσω ἀμνημόνευτον καὶ τὴν ἣν ἔλαβε θέσιν ἐπὶ τοῦ ἔργου μου περὶ τῶν ἐνδόξων ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ὧν τὴν μνήμην εὐγνωμόνως τιμῶσιν οἱ ὑπ' αὐτῶν φωτισθέντες σλαβικοὶ λαοί.

Διὰ τὸν αἰόδιμον Endre von Ivánka εὐρίσκουσι λαμπρὰν ἀπήχησιν οἱ λόγοι οἱ θεόπνευστοι τῆς Σοφίας Σολομώντος:

«Λαμπρὰ καὶ ἀμάραντός ἐστιν ἡ σοφία
καὶ εὐχερῶς θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀγαπώντων αὐτήν

καὶ εὐρίσκεται ὑπὸ τῶν ζητούντων αὐτήν,
 φθάνει τοὺς ἐπιθυμοῦντας προγνωσθῆναι,
 ὁ ὀρθρίσας πρὸς αὐτήν οὐ κοπιάσει·
 πάρεδρον γὰρ εὐρήσει τῶν πυλῶν αὐτοῦ».

(Σοφ. Σολ. 6, 12-14).

Γ'.

Βιβλιογραφία E. v. Ivánka

Τὰ πρῶτα δημοσιεύματα τοῦ Ἰ β á ν κ α ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ ἔτος 1934. Σημειοῦμεν ταῦτα κατὰ χρονολογικὴν σειράν, ὡς λαμβάνομεν τοὺς τίτλους ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ Δελτίου (B.Z.).

- 1). E. v. I v á n k a, Ein Wort Gregors von Nyssa über den Patriarchen Abraham. *Studia Catholica* 11 (1934) 45-47. 2). Die Autorschaft der Homilien. Εἰς τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν. *Migne, P.G.* 44, 257/97. (Poseidonios bei den Kappadokischen Kirchenvätern). *Byz. Zeitschr.* 36 (1936) 46-57. 3) Vom Platonismus zur Theorie der Mystik (Zur Erkenntnislehre Gregors von Nyssa). *Scholastik* 11 (1936) 163-195. 4) Aristotelismus und Platonismus im theologischen Denken. Westliche und östliche Theologie. *Scholastik* 14 (1939) 373/96. 5) Der Aufbau der Schrift «De divinis nominibus» des Ps. — Dionysios. *Scholastik* 15 (1940) 386/99. 6) Das Christentum des Kaisers Konstantin in neuer Beleuchtung. *Theologia* 6 (1939) 312/21 (οὐγγριστί). 7) Orientalischer Geist und «Orthodoxie». *Theologia* 8 (1941) 109-116 (οὐγγριστί). 8) Griechische Einflüsse im westlichen Geistesleben des 12. Jahrh. *Archivum Philol.* 64 (1940) 211/17 (οὐγγριστί). 9) Griechische Liturgie, griechisches Mönchtum und griechische Kultur in Ungarn im Zeitalter der Arpaden. *Erdélyi Tudôsitô* 20 (1941) 77/8 (οὐγγριστί). 10) Griechische Liturgie und Ungartum im mittelalterlichen Siebenbürgen. *Erdélyi Tudôsitô* 20 (1941) 100-101 (οὐγγριστί). 11) Die rumänischen Holzkirchen in Siebenbürgen und das Malerbuch vom Berge Athos. *Ungarn* 2 (1942) 1-11. Mit 8 Abb. 12) War Dionysios Areopagita Neuplatoniker?. *Theologia* 9 (1942) 1-19 (οὐγγριστί). 13) Das Problem der griechischen Bildung des hl. Gerardus. *Budapest, Ung. Akad. d. Wiss.* 1942. S. 20. (οὐγγριστί). 14) Griechische Kirche und griechisches Mönchtum im mittelalterlichen Ungarn. *Oriental. Christ. Per.* 8 (1942) 183/94. 15) Griechische Einflüsse im westlichen Geistesleben des 12. Jahrh. *Egyet. Philol. Közlöny* 64 (1940) 211/17. 16) Hellenisches und Christliches im frühbyzantinischen Geistesleben. *Wien* 1948.

- S. 119. 17) Die Rolle des Platonismus und des Aristotelismus in der Entwicklung der östlichen und westlichen Ideologie (οὐγγριστí). Theologia 10 (1943) 61-70. 18) Abendland und Byzanz. Wissenschaft und Weltbild 1 (1948) 205-219. 19) Väterphilosophie und Existentialismus. Wissenschaft und Weltbild 3 (1950) 105-110. 20) La signification du «Corpus Areopagiticum». Recherches Sc. Relig. 36 (1949) 5-24. 21) Zur geistesgeschichtlichen Einordnung des Origenismus. Byz. Zeitschr. 44 (1951) 291-303. 22) VIII. Internationaler Byzantinologenkongress, Palermo, 3. bis 10. April 1951. Wissenschaft und Weltbild 4 (1951) 279/82. 23) Zur geistesgeschichtlichen Einordnung des Origenismus. Byz. Zeitschr. 44 (Festschr. F. Dölger) (1951) 291-303. 24) But et date de la composition du «Corpus Areopagiticum» (résumé). Actes VIe Congr. Intern. d' Études Byz. (Paris 1948) I (1950) 239f. 25) Der Zerfall der antiken Kulturwelt als geistesgeschichtlicher Vorgang. Saeculum 3 (1952) 237/54. 26) Byzantinische Yogis? Zeitschr. d. Morgenl. Ges. 102 (N. F. 27) (1952) 234-239. 27) Rurik und die Brüder des Augustus. Orient. Christ. Per. 18 (1952) 393-396. 28) Die philosophische und geistesgeschichtliche Bedeutung des Palamismus. Atti VIII Congr. Int. di Studi Biz. (1951) I (Studi Biz. e Neoell. 7) (1953) 124-129. 29) Κεφάλαια. Eine byzantinische Literaturform und ihre antiken Wurzeln. Byz. Zeitschr. 47 (1954) 285-291. 30) Sakramentalmystik der Ostkirche. Das Buch vom Leben in Christus des Nikolaos Kabasilas, übersetzt von G. Hoch, herausgegeben und eingeleitet von E. von Ivánka. Klosterneuburg-München 1958 XIII+196. 31) Byzantinische Geschichtsschreiber, herausgeg. von E. von Ivánka. Graz-Wien-Köln 1954: I Band: Die letzten Tage von K/pel. Georgios Sphrantzes «Chronicon Maius», übersetzt, eingeleitet und erklärt von E. von Ivánka. 32) Maximos der Bekenner, Alleins in Christus. Auswahl, Übertragung, Einleitung von E. von Ivánka. Einsiedeln 1961 S. 61. 33) Aus der Werkstatt des Forschers. Österreich. Hochschulztg. Jgg. 14 Nr. 11. 34) Der Kirchenbegriff der Orthodoxie historisch betrachtet. Sentire ecclesiam (Freiburg/Br. 1961) 407/29. 35) Seit neunhundert Jahren getrennte Christenheit. Studien zur ökumenischen Begegnung mit der Orthodoxie. Hergsg. v... Wien 1962 S. 136. 36) Geist und Leben der Ostkirche. Texte und Studien zur Kenntnis ostkirchlicher Geistigkeit, hersg. von Ivánka, 2. Graz-Wien-Köln 1962 S. 171. 37) J. Daniélou, Ivánka Endre. Catholicisme 6 (1963) 228/30. 38) Kaiser Konstantin und das ökumenische Konzil. Vortrag gehalten an der Frühjahrstagung des Internationalen Konstantinsordens im April 1961 in Heidelberg. Männe-

dorf (Zürich) 1963 S. 11. 39) Liturgisches und betrachtendes Gebet. Einige Beobachtungen über die Gedankenführung und den meditativen Charakter byzantinischer liturgischer Texte. Jahrb. Österreich. Byz. Ges. 11/12 (1962-63) 79-84. 40) Byzanz-Asien oder Europa? (Orient und Okzident in Vergangenheit und Gegenwart. 6. Kärntner Hochschulwochen 1959) Klagenfurt 1960 S. 72/5. 41) E. v. Ivánka, Plato Christianus. Übernahme und Umgestaltung des Platonismus durch die Väter. Einsiedeln 1964 S. 496. 42) Die rumänischen Holzkirchen in Siebenbürgen und das Malerbuch vom Berge Athos. Acta Historica 4 (1965) 69-78. Mit 24 Taf. 43) Rhomäerreich und Gottesvolk. Das Glaubens-, Staats- und Volksbewusstsein der Byzantiner und seine Auswirkung auf die ostkirchlich-osteuropäische Geisteshaltung. Freiburg-München 1968 S. 167. 44) Aufstieg und Wende. Zwei Bautypen im byzantinischen asketischen Schrifttum. Jahrb. Österr. Byz. 19 (1970) 141-152. 45) Die byzantinische Weltgeschichtsschreibung. Mensch und Weltgeschichte. Zur Geschichte der Universalgeschichtsschreibung. Hrsgeg. v. A. Randa (Salzburg/München, Pustet 1969) 87-110. 46) Handbuch der Ostkirchenkunde. Hrsg. von E. von Ivánka, J. Tyrciak, P. Wiertz. Düsseldorf 1971. S. XXXII+839 47) J. Karmiris - E. von Ivánka, Repertorium der Symbole und Bekenntnisschriften der griechisch-orthodoxen Kirche in lateinischen oder in einigen Fällen in deutschen oder französischen Übersetzungen. Düsseldorf 1969. 48) Zur hesychastischen Lichtvision. Kairos 13 (1971) 81-96. 49) Mathematische Symbolik in den beiden Schriften des Kaisers Theodoros II. Laskaris: *Δήλωσις φυσικὴ* und *Περὶ φυσικῆς κοινωνίας*. Byz. Forschungen 4 (1972) 138-141. 50) Die letzten Tage von Konstantinopel. Der Augenzeugenbericht des Georgios Sphrantzes. Übersetzt u. erkl. von E. v. Ivánka. Mit einem Nachwort von J. v. Musulin, illustr. v. Hans Fronius. Graz-Wien-Köln 1973. In-40, S. 113. 51) Bibliographie von Professor Dr. Endre v. Ivánka. Kairos 15 (1973) 319-323.